

QIMMATILI QOG'OZLAR

Mirzaxmedov Jamshidbek

Andijon davlat texnika insituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo'nalishi 4-kurs talabasi

Qimmatli qog'ozlar - o'z egasiga mulkka egalik huquqini va daromad ko'rinishida muayyan pul summasini olish huquqini beradigan pul yoki tovar hujjatlari (aksiya, obligatsiya, akkreditiv, veksel, chek va boshqalar). Qimmatli qog'ozlar taqdim etuvchi yoki egasining ayrim huquqlari qayd etilgan maxsus tarzda rasmiylashtiriladigan moliyaviy hujjat. Qimmatli qog'ozlar ma'lum shaxs nomiga yozilgan (ismli), dastlab sotib olgan shaxs nomiga yozilgan va uning roziligi bilan boshqa shaxsga o'tkaziladigan orderli va egasi yozilmaydigan (egasi ko'rsatilmaydigan) turlarga bo'linadi.

Korxonalarining aksiya, obligatsiyalari va davlat obligatsiyalari qimmatli qog'ozlarning asosiy turlari hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar korxonada kapitalida qatnashish yoki pulni ssudaga taqdim etish va dividend yoki foiz tarzida daromad olish huquqini beradi. Qimmatli qog'ozlar o'z egasiga daromad keltirgani uchun fond birjasida ma'lum kurs bo'yicha oldi-sotdi qilinadi

Qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotda muhim moliyaviy instrument hisoblanadi. Ularning asosiy vazifasi bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyot tarmoqlariga jalb qilish va investitsiya jarayonlarini rivojlantirishdan iborat. Qimmatli qog'ozlar orqali korxonalar, tashkilotlar va davlat o'z faoliyatini kengaytirish uchun zarur mablag'larni shakllantiradi.

Birinchi, qimmatli qog'ozlar moliyaviy resurslarni jalb qilish vazifasini bajaradi. Korxonalar aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish orqali investorlarning mablag'larini o'z faoliyatiga yo'naltiradi. Natijada ishlab chiqarish hajmi kengayadi va yangi loyihalar moliyalashtiriladi.

Ikkinchi, qimmatli qog'ozlar investorlarga daromad olish imkonini beradi. Aksiyalar bo'yicha dividend, obligatsiyalar bo'yicha esa foiz shaklida daromad olinadi.

Shu sababli qimmatli qog'ozlar aholining bo'sh mablag'larini samarali investitsiyaga aylantirish vositasi hisoblanadi.

Uchinchidan, qimmatli qog'ozlar mulkka egalik huquqini tasdiqlaydi. Masalan, aksiya egasi korxonalar mulkining ma'lum qismiga egalik qiladi hamda korxonalar boshqaruvida qatnashish huquqiga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotda pul muomalasini tartibga solishga yordam beradi. Davlat obligatsiyalari orqali davlat budjet taqchilligini qoplash va iqtisodiy jarayonlarni boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Beshinchidan, qimmatli qog'ozlar fond bozori rivojlanishiga xizmat qiladi. Fond birjalari orqali qimmatli qog'ozlarning erkin oldi-sotdisi amalga oshiriladi. Bu esa investitsion muhitning yaxshilanishiga va iqtisodiy faollikning ortishiga olib keladi.

Shuningdek, qimmatli qog'ozlar korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirishga ham yordam beradi. Chunki investorlarni jalb qilish uchun korxonalar o'z moliyaviy holatini yaxshilashga va ochiq faoliyat yuritishga intiladi. Qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, aholining bo'sh mablag'larini samarali yo'naltirish va moliya bozorining barqaror ishlashida muhim ahamiyat kasb etadi.

Qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotning muhim moliyaviy instrumentlaridan biri bo'lib, ular investorlar, korxonalar va davlat uchun ko'plab afzalliklarga ega. Qimmatli qog'ozlar orqali iqtisodiyotga investitsiyalar jalb qilinadi hamda moliyaviy munosabatlar rivojlanadi.

Birinchi, qimmatli qog'ozlar korxonalar uchun qo'shimcha mablag' manbai hisoblanadi. Korxonalar aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish orqali o'z faoliyatini kengaytirish, yangi texnologiyalar joriy etish va ishlab chiqarish hajmini oshirish uchun zarur moliyaviy resurslarni jalb qiladi.

Ikkinchi, qimmatli qog'ozlar investorlarga daromad olish imkonini beradi. Investorlar aksiyalar orqali dividend, obligatsiyalar orqali esa foiz ko'rinishida daromad oladilar. Bundan tashqari, qimmatli qog'ozlarning bozor qiymati oshishi natijasida qo'shimcha foyda olish imkoniyati ham mavjud bo'ladi.

Uchinchi, qimmatli qog'ozlar mablag'larni samarali taqsimlashga yordam beradi. Aholi va tashkilotlarning bo'sh pul mablag'lari iqtisodiyotning turli tarmoqlariga

yo'naltiriladi. Bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, qimmatli qog'ozlar yuqori likvidlik xususiyatiga ega. Ularni fond birjalarida tez va oson sotish yoki boshqa shaxsga o'tkazish mumkin. Shu sababli investorlar o'z mablag'larini qisqa muddat ichida naqd pulga aylantira oladilar.

Beshinchidan, qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Davlat obligatsiyalari orqali davlat budjetiga qo'shimcha mablag' jalb qilinadi va yirik iqtisodiy loyihalar moliyalashtiriladi.

Shuningdek, qimmatli qog'ozlar korxonalar faoliyatining shaffofligini oshiradi. Chunki aksiyadorlar va investorlar oldida hisobot berish zarurati korxonalarni moliyaviy intizomga rioya qilishga undaydi. Qimmatli qog'ozlarning afzalliklari ularning investitsiya jalb qilish, daromad olish, iqtisodiyotni rivojlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi muhim o'rni bilan belgilanadi.

Qimmatli qog'ozlarning afzalliklari

- Korxonalar uchun qo'shimcha moliyaviy resurs manbai hisoblanadi.
- Investorlarga dividend va foiz shaklida daromad keltiradi.
- Mablag'larni samarali investitsiya qilish imkonini beradi.
- Fond bozori rivojlanishiga yordam beradi.

Qimmatli qog'ozlar bozori — bu aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar oldi-sotdi qilinadigan bozor hisoblanadi. Ushbu bozorda emitentlar, investorlar va vositachilar ishtirok etadi. Fond birjalari qimmatli qog'ozlar muomalasini tashkil etuvchi asosiy moliyaviy institut hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, qimmatli qog'ozlar iqtisodiyotning muhim moliyaviy instrumentlaridan biri bo'lib, ular orqali korxonalar investitsiya jalb qiladi, investorlar esa daromad olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Qimmatli qog'ozlar bozori mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
4. Abdukarimov I.T. Korxonalar iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
5. G‘ulomov S.S. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

Foydalanilgan saytlar

1. stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi sayti
2. lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi
3. uzse.uz – Respublika fond birjasi sayti
4. mineconomy.uz – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
5. gov.uz – O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali